

2 KRONIKA 69

2021

69
2021

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2021, letnik 69, številka 2

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Eva Holz (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana),
dr. Miha Kosi (Ljubljana), dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

6. junija 2021

Naslednja številka izide/ Next issue:

oktober/ October 2021

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

UDK/ UDC:

Breda Pajšar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

320 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus;
Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Marija Auersperg Attems: Niša z visečim cvetličnim loncem in sadeži,
1849, zasebna last (© Christie's London)/ Maria Auersperg Attems: A niche with a hanging flower pot and
fruit, 1849, private collection (© Christie's London)

Na zadnji strani/ Back cover: Dominik Francišek Kalin von Marienberg: Rodovnik rodbine Porcia, 1677,
Landesmuseum für Kärnten (foto: K. Allesch)/ Dominic Franz Kalin von Marienberg: Family tree of the
House of Porcia, 1677 Landesmuseum für Kärnten (Photo: K. Allesch)

KAZALO

Razprave

Julijana Visočnik, Gojko Tica, Bernarda Županek:	Rimski sod z napisom s Cimpermanove ulice v Ljubljani.....	201
Martin Bele:	Limbuš in Limbuški med 12. in 14. stoletjem	215
Boris Golec:	Poslednja volja začetnika rodu kranjskih Valvasorjev. Oporoka polihistorjevega deda Hieronima iz leta 1602	229
Polona Vidmar:	Rodovnik Auerspergov s Turjaka ter rodovniki genealoga in historiografa Dominika Frančiška Kalina von Marienberga za dvorno plemstvo	239
Miha Šimac:	»Svetnik ljubljanskega kongresa«. Paberki o abbéju Inglesiju (pribl. 1795–1825)	267
Marija Terpin Mlinar, Miha Kosmač:	Razvoj in organizacija protipožarnega varstva na Idrijskem pred letom 1890.....	281
Metoda Kemperl:	Arhitekt Janez Pečnik (Hans Petschnig) in njegovo delo za lavantinsko škofijo.....	295
Ludvik Mihelič:	Baltazar Bartol – duhovnik, nabožni pisatelj in homeopat.....	319
Luka Cerar:	»Čez noč je postal Gassner Anglež, Glanzmann pa švicarski Italijan.« Sekvestracija Bombažne predilnice in tkalnice v Trziču leta 1919	329
Klemen Kocjančič:	Bled v času nemške okupacije med drugo svetovno vojno (1941–1945).....	341
Tina Košak:	Slike iz plemiških zbirk na Slovenskem na mednarodnem umetnostnem trgu: nekaj novih primerov	353

Po razstavah

Spletna razstava Preobrazbe mesta. Slovenska Bistrica med 18. stoletjem in letom 2020 – njeni ljudje in podobe trgov, ulic in stavb (<i>Simona Kostanjšek Brglez</i>)	373
---	-----

Jubilej

Univerzitetni profesor dr. Franc Rozman skozi oči študenta ob njegovi 80-letnici (<i>Tomaž Ivešič</i>)	381
Akademik Peter Štih – <i>sexagenarius</i> (<i>Marko Štubec</i>)	383

Ocene in poročila

Frederic Chapin Lane: Benetke. Pomorska republika (<i>Ignacij Voje</i>)	385
Mojca Šorn: Pomanjkanje in lakota v Ljubljani med Veliko vojno (<i>Ignacij Voje</i>)	388
Nadja Terčon: Sava & Jolanda. Prvi slovenski in jugoslovanski pomorščakinji. Ženske in morje ter vstop Slovenk v moški svet pomorskega poklica (<i>Ljudmila Bezlaj Krevel</i>)	390
Hanns Christoph Herberstein: So war's. Erinnerungen aus meinem ziemlich bewegten Leben (<i>Matjaž Grahornik</i>)	392
Sodraških 800. Monografija ob 800-letnici prve pisne omembe Sodražice (<i>Bogdan Kolar</i>)	395

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 94(497.452Bled)"1941/1945"

Prejeto: 12. 2. 2021

Klemen Kocjančič

asist. dr., Obramboslovni raziskovalni center, Fakulteta za družbene vede UL, Kardeljeva ploščad 5, SI-1000 Ljubljana

E-pošta: klemen.kocjancic@fdv.uni-lj.si

ORCID: 0000-0001-5206-6405

Bled v času nemške okupacije med drugo svetovno vojno (1941–1945)

IZVLEČEK

Med drugo svetovno vojno so Nemci zasedli Gorenjsko, Koroško in Štajersko, pri čemer so predvojno mondeno letovišče Bled uporabili za upravno središče zasedene Gorenjske in Koroške ter v času vojne tudi za namestitev varnostnih in (para)vojaških enot ter organizacij. Sprva so nemško posadko na Bledu predstavljali uradniki, funkcionarji in pripadniki štabnih enot, a so nato sem namestili tudi nekatere policijske in (para)vojaške enote, ki so sodelovale v operacijah proti slovenskim partizanom v neposredni okolici. Zaradi številnih hotelov, vil in drugih objektov je jezersko mesto postalo tudi zdravstveno središče, kjer so se zdravili in okrevali okupatorjevi vojaki in policisti. Blejska garnizija je bila občasno cilj partizanskih diverzantskih napadov, a vse do konca druge svetovne vojne je Bled ostal trdno pod nemškim nadzorom.

KLJUČNE BESEDE

druga svetovna vojna, Bled, vojaška okupacija, Wehrmannschaft, Wehrmacht, Waffen-SS, hoteli, zdravstveno središče

ABSTRACT

BLED UNDER GERMAN OCCUPATION DURING THE SECOND WORLD WAR (1941–1945)

During the Second World War, the Germans seized Upper Carniola, Carinthia, and Styria, using the pre-war cosmopolitan resort town of Bled as the administrative centre of the occupied Upper Carniola and Carinthia, and for the wartime deployment of security and (para)military units and organizations. Whereas the German garrison at Bled was initially composed of officials, functionaries, and members of headquarters units, the authorities later also moved there some of the police and (para)military units that engaged in operations against the Slovenian partisans in the immediate vicinity. Owing to many hotels, villas, and other facilities, the lake town also developed into a health resort where the occupier's soldiers and police officers were sent for treatment and recovery. Although the Bled garrison was occasionally a target of partisan diversionary attacks, the town remained under firm German control until the end of the Second World War.

KEY WORDS

Second World War, Bled, military occupation, Wehrmannschaft, Wehrmacht, Waffen-SS, hotels, health resort

Uvod

Med nemško okupacijo slovenskega ozemlja v času druge svetovne vojne je Bled, ki je bil preimenovan v staro nemško ime *Veldes*, postal upravno središče zasedenega ozemlja Koroške in Gorenjske (*die besetzten Gebiete Kärntens und Krains*), saj je bilo dotedanje središče Dravske banovine (in s tem Gorenjske), Ljubljana, dodeljeno Kraljevini Italiji. Poleg številnih nemških javnih uradov, agencij in ustanov, ki so delovali na Bledu, je bilo tu v času vojne nameščenih vse več vojaških, policijskih in (para)vojaških enot ter ustanov, ki so to nekdanje mondeno letovišče spremenile v garnizijsko mesto Tretjega rajha.

Dosedanja (primarno slovenska) historiografija je pri vlogi in pomenu Bleda med drugo svetovno vojno omejena na širše območje Blejske kotline¹ in na blejske hotele.² Seveda se Bled omenja v številnih delih o Gorenjski med vojno ter širšem slovenskem območju, pri čemer je največkrat omenjen kot središče zloglasne nemške varnostne policije in službe na Gorenjskem, a do sedaj ni bilo znanstveno-raziskovalnega dela, ki bi se posvetilo le vprašanju Bleda kot garnizijskega mesta.

Pričujoči članek bo poskušal na podlagi arhivskega gradiva ter (po)vojne literature vsaj nekoliko zapolniti historiografsko praznino o nemških enotah ter ustanovah, ki so bile (dalj časa) nameščene na Bledu, ter osvetliti njihovo vlogo v širšem kontekstu medvojnih dogodkov.

Od aprilske vojne do upravnega središča

Po kratkotrajni aprilski vojni leta 1941 (6.–14. april) je bilo slovensko ozemlje razdeljeno med Nemčijo, Italijo, Madžarsko in Neodvisno državo Hrvaško, pri čemer je bila na območju zasedene Gorenjske, Koroške in Štajerske sprva vzpostavljena kratkotrajna vojaška uprava. Najprej so dele zahodne Gorenjske zasedli italijanski vojaki, a so se v nekaj dneh umaknili in tudi to ozemlje so zasedli Nemci.³ Vojaška uprava je bila v pristojnosti poveljnikov nemških enot, ki so izvajali tipične »ukrepe, kakršni so značilni za vse okupatorje, na primer lepljenje razglasov o obvezni oddaji orožja, streliva in vojaške opreme, plenjenje skladišč in druge zapuščine jugoslovanske vojske, rekviriranje stanovanj za vojaške oddelke, o policijski uri, prepovedi gibanja prebivalstva iz kraja v kraj

Panoramski posnetek Bleda z Blejskega gradu pred drugo svetovno vojno (brani Muzej novejšje zgodovine Slovenije; inv. št. SL840).

¹ Svetina, Blejska kotlina, str. 65–79.

² Benedik, Nemški okupatorji, str. 96–100.

³ Kokalj Kočever, *Mobiliziranci*, str. 49.

oziroma o potrebnih dovoljenjih itd. Vojaška okupacijska uprava ni urejala življenja civilnega prebivalstva.«⁴

Razdelitev zasedenega slovenskega ozemlja je sam nemški *Führer* Adolf Hitler opravil že konec marca, dokončne »smernice za razdelitev Jugoslavije« (in s tem tudi Slovenije) pa je sprejel 12. aprila, s čimer je Nemčija »dobila vso slovensko Štajersko, severni del Dolenjske, Gorenjsko, Mežiško dolino, dravograjsko območje in severozahodni del Prekmurja«.⁵

14. aprila 1941 je Hitler izdal navodila o ustanovitvi civilne uprave na tem območju, pri čemer je bilo ozemlje razdeljeno med dvema šefoma civilne uprave, in sicer za Koroško in Gorenjsko ter posebej za Spodnjo Štajersko. Za gorenjsko-koroškega šefa civilne uprave je bil imenovan *Gauleiter* Franz Kutschera (1904–1944), ki je na tem mestu ostal do novembra tega leta, ko ga je zamenjal salzburški *Gauleiter* Friedrich Rainer (1903–1947).⁶

Bled, ki je med svetovnima vojnama veljal »za najbolj mondeno letovišče v Sloveniji, če ne celo v Jugoslaviji«, je bil za namestitev večjega števila okupatorskih organizacij (in s tem ljudi) zelo primeren zaradi dobrih povezav ter večjega števila namestitvenih objektov. Leta 1937 je tako na Bledu delovalo 17 hotelov, 11 penzionov in 5 gostiln, ki so skupaj imeli možnost namestitve med 1700 in 1800 oseb. Večje število (počitniških) hiš v zasebni lasti je to zmogljivost povečalo na okoli 2700 oseb. Kraj je imel vodovod, elektriko, športna igrišča, družabne prostore, zdravstvene in lekarniške kapacitete itd.⁷

Sedež nemške uprave je bil v blejskem Hotelu Park in hotelu Toplice.⁸ Blejska občina pod vodstvom župana Franca Paara je delovala v vili Zora.⁹ Vilo Zlatorog je prevzela koroška pokrajina (*Gau Kärnten*), ki je občasno gostila visoke goste. Podobno se je zgodilo z vilo Podhorn, s katero je vso vojno upravljal Martin Bormann (1900–1945), Hitlerjev namestnik.¹⁰

Na Bledu je deloval tudi urad pooblaščenca državnega komisarja za utrditev nemštva pod vodstvom Aloisa Maierja Kaibitscha (1891–1958), ki je bil tudi nacionalno-politični referent pri vodji civilne uprave.¹¹ Sedež Koroške domovinske zveze (*Kärnt-*

ner Volksbund, KVB), ki je bila ustanovljena 24. maja 1941 kot krovna politična organizacija na Koroškem in Gorenjskem ter jo je vodil Wilhelm Schick, je bil v vili Ana (Ribenska cesta 4). V okviru KVB je delovala tudi paravojaška organizacija *SA-Wehrmannschaft*, ki je imela sedež za Gorenjsko in Koroško na Bledu. V Belem dvoru je bil *Führer der Wehrmannschaft* (*SA-Brigadeführer* Erich Beck) z adjutantom in vodjo štaba (*SA-Hauptsturmführer* Franz Simontsch) ter sedmimi referenti, k štabu pa so sodili še dva blagajnika, pet tajnic in dva šoferja.¹² *SA-Wehrmannschaft* je bila razpuščena 11. oktobra 1942.¹³ V okviru gorenjske *SA-Wehrmannschaft* so bile ustanovljene tri *Standarten* (oziroma enote v moči polka), ki so imele sedež v treh drugih gorenjskih mestih: Radovljici (*Radmannsdorf*), Kranju (*Krainburg*) in Kamniku (*Stein*).¹⁴ To je tudi sicer ustrezalo politični razdelitvi Gorenjske, ki je bila razdeljena na tri okrožja.¹⁵ Na Bledu je bila tudi izpostava Rajhovskega propagandnega urada Koroška (*Reichspropagandaamt Kärnten, Zweigstelle Veldes*).¹⁶

Nemška rajhovska pošta (*Deutsche Reichspost*, DRP) je na Bledu prevzela tamkajšnji urad, kjer so bili nastanjeni tudi pripadniki (esesovske) poštne zaščite.¹⁷ Pripadniki poštne straže, ki je bila kot del pošte uradno ustanovljena 7. marca 1933, so bili poštni uradniki, izurjeni in opremljeni za zaščito poštnih uradov in transportov.¹⁸ Blejska izpostava poštne zaščite je bila sprva del 3. nadomestne čete (3. *Ersatz-Kompanie*) frontne pomoči DRP, ki je imela sedež v Kranju. Pozneje je bila četa preimenovana v 17. četo 5. odreda frontne pomoči DRP ter nazadnje v 1. četo esesovskega zaščitnega bataljona nemške rajhovske pošte (*SS-Sicherungs-Bataillon DRP*).¹⁹ Blejska izpostava poštne straže je bila zelo majhna, saj so partizanski obveščevalci v več različnih mesecih druge polovice leta 1944 ugotovili prisotnost le treh poštnih stražarjev. Vsi trije so bili priletni in zato nesposobni za frontno službo; za varovanje so imeli na voljo (poleg treh osebnih pištol) še dve brzostrel-

⁴ Žnidarič, *Okupacijska uprava*, str. 24.

⁵ Ferenc, *Okupacijski sistemi*, str. 72.

⁶ Ferenc, *Quellen*, »Erlass des Führers über die vorläufige Verwaltung in den besetzten ehemals österreichischen Gebieten Kärntens und der Krain. Vom 14. April 1941«, str. 47–48.

⁷ Janša-Zorn, *Zgodovina blejskega turizma*, str. 189, 191.

⁸ Benedik, *Nemški okupatorji*, str. 97; Ferenc, *Quellen*, »Mitteilung des Umsiedlungsstabes für die besetzten Gebiete Kärntens und Krain über dessen Gliederung«, str. 102–103. Oba hotela delujeta še danes, in sicer pod imenom Hotel Park in Grand Hotel Toplice.

⁹ Benedik, *Nemški okupatorji*, str. 99; Benedik, *Počitniške vile*, str. 198. Dotična vila je še vedno sedež blejske občine. Ker jo je konec 19. in v začetku 20. stoletja imela v lasti zagrebška družina Pongratz, je znana tudi kot vila Pongratz.

¹⁰ Janša-Zorn, *Zgodovina blejskega turizma*, str. 199, 210. Vila Zlatorog je še vedno v državni lasti kot protokolarni objekt, medtem ko je Podhorn v zasebni lasti.

¹¹ Kokalj Kočever, *Mobiliziranci*, str. 53.

¹² Ferenc, *Quellen*, »Verordnung des Chefs der Zivilverwaltung in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains über die Gründung des Kärntner Volksbundes«, str. 129; Kokalj Kočever, *Mobiliziranci*, str. 61–82.

¹³ Benedik, *Nemški okupatorji*, str. 99; Ferenc, *Quellen*, op. 3 na str. 333.

¹⁴ Ferenc, *Quellen*, »Grundsätzliche Weisung Nr. 1 der SA-Gruppe Südmark für die Organisation und Ausbildung der Wehrmannschaften in den besetzten slowenischen Gebieten«, str. 190–194.

¹⁵ Klanjšček, *Narodnoosvobodilna vojna*, str. 58.

¹⁶ Ferenc, *Quellen*, »Bericht des Reichspropagandaamtes Kärnten – Zweigstelle Veldes über die Lage in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains«, str. 185–187.

¹⁷ Benedik, *Nemški okupatorji*, str. 100.

¹⁸ Schweizer, *Der Postschutz*, str. 17–19.

¹⁹ SI AS 1827, t. e. 51, »Seznam vojaških, policijskih in žandarmerijskih edinic, ki so v času okupacije nabavljale meso v Kranju«, z dne 23. oktobra 1945; Schweizer, *Der Postschutz*, str. 208.

Trije esesovski vojni fotoreporterji na Bledu (hrani Muzej novejšje zgodovine Slovenije; inv. št. Š36/543).

ki, uporabljali pa so še poštni avtomobil.²⁰ V blejskih Zagoricah so konec oktobra 1944 opazili 12 poštnih stražarjev, ki so bili nedvomno tja poslani za okrepitev blejske izpostave.²¹

Vojaško oporišče

27. aprila 1941 je bil kot v. d. vojaškega poveljnika v 18. vojaškem okrožju za Koroško in Kranjsko (*stellvertretender Befehlshaber im Wehrkreis XVIII für Kärnten und Krain*) imenovan generalporočnik Emmerich von Nagy (1882–1965), ki se je nastanil na Bledu. Nagy je imel nalogo zveznega člana »med nemško civilno upravo ter vrhovnimi vojaškimi ustanovami in tistimi vojaškimi enotami, ki so bivale na območju nemške civilne uprave«.²² A že 31. julija istega leta je bil razrešen, saj je bil za celotno nemško zasedeno slovensko ozemlje imenovan novi štab Wehrmachta Jug (*Wehrmachtstab Süd*), še vedno podrejen 18. vojaškemu okrožju. Vodila sta ga generalmajor Wilhelm Weiss (1885–1966) in od oktobra tega leta general-

poročnik Hans Suttner (1886–1960). Tudi ta štab je bil po kratkotrajni nastanitvi v Mariboru premeščen na Bled, kjer je deloval do jeseni 1942.²³

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 so na slovensko ozemlje poslali tudi deželne strelce (*Landeschützen*); oktobra 1943 je bil tako na Bledu (v hotelu Olimpik)²⁴ nastanjen vod deželnih strelcev, ki so bili del 184. deželnostrelskega polka (184. *Landschutz-Regiment*).²⁵

15. oktobra 1943 se je na Bledu ustavil znani *SS-Obergruppenführer und Panzer-General der Waffen-SS* Josef »Sepp« Dietrich (1892–1966), poveljnik novoustanovljenega 1. SS tankovskega korpusa LSSAH (1. *SS-Panzerkorps LSSAH*), ki je preko slovenskega ozemlja potoval z najožjim štabom.²⁶

²⁰ SI AS 1854, t. e. 293a, poročilo obveščevalca Poldeta z dne 12. junija 1944; SI AS 1848, t. e. 24, dnevno poročilo obveščevalnega centra 31. divizije NOV in POJ z dne 4. avgusta 1944.

²¹ SI AS 1848, t. e. 31, situacijsko poročilo obveščevalnega centra 9. korpusa NOV in POJ z dne 26. oktobra 1944.

²² Klanjšček, *Narodnoosvobodilna vojna*, str. 54.

²³ Ferenc, *Quellen*, op. 4. na str. 48; Klanjšček, *Narodnoosvobodilna vojna*, str. 60.

²⁴ Hotel Olimpik je bil v času druge svetovne vojne znan kot Hotel Splendid. Po vojni je bil znan kot gostišče Blegoš.

²⁵ Trgo, *Zbornik dokumenata VI-7*, »Izveštaj obaveštajnog odeljenja Gorenjskog odreda od 8. oktobra 1943 obaveštajnom odeljenju Glavnog štaba NOV in PO Slovenije o opštoj situaciji u Gorenjskoj i Zapadnoj Koruškoj«, str. 255. Polkovna zgodovina se začne 22. maja 1943 z ustanovitvijo štaba deželnostrelskega polka Jug (*Landeschützen-Regiment Süd*), ki pa ni imel podrejenih enot. Šele 7. oktobra 1943 je bil polk dejansko formiran in istočasno preimenovan (Tessin, *Verbände und Truppen*, str. 226).

²⁶ SI AS 1483, t. e. 4, »Nekaj glede Nemcev«, z dne 18. oktobra 1943.

Junija 1944 je na Bled prišel še štab alarmnega polka divizije »Brandenburg«, pri čemer je bil en bataljon nameščen na Bledu, drugi trije pa v Šentvidu nad Ljubljano, Kamniku in Domžalah.²⁷ Štab polka je bil nastanjen v Golf hotelu, bataljon pa v hotelih Astoria, Zaka in Union, v vili Justinraj ter v klubski hiši na golf igrišču (uradno Banovinsko golf igrišče). Samo golf igrišče so preuredili v poligon za usposabljanje vojakov, vključno z izkopom strelskih jarkov. V hotelu Splendid je bila nastanjena nemška Komanda mesta Bled (*Feldkommandantur Veldes*) s podrejeno vojaško policijo (*Feld-Polizei*). Tudi blejski grad je (ponovno) dobil vojaško posadko, saj so tu nastanili protiletalsko opazovalnico. Skladišče streliva je bilo vzpostavljeno v Sokolskem ter Zdraviliškem domu. Za zabavo okupatorjevih vojakov so na Bledu, v bivšem prosvetnem domu, ustanovili kinodvorano, ki je imela 266 sedežev.²⁸

Na Bledu (v Park hotelu) je delovala tudi podružnična naborna postaja *Waffen-SS (Ergänzungsamt der Waffen-SS)*, ki je izvajala rekrutiranje in nabor Gorenjcev za potrebe *Waffen-SS* ter je pokrivala Gorenjsko in slovensko Koroško.²⁹ Prav tako je bil na Bledu ves čas prisoten predstavnik nemške vojaške obveščevalne službe (*Abwehr*) oziroma izpostavljeni častnik abvera (*Vorgeschobener Abwehr Offizier*), sicer podrejen celovški izpostavi.³⁰

Policijsko oporišče

V blejskem Hotelu Park je bil nastanjen tudi komandant varnostne policije in varnostne službe (*Kommandeur der Sicherheitspolizei und des SD; KdS*); sprva je to bil Fritz Volkenborn (1902–1985), nato pa so si sledili: Josef Vogt (1897–1947), Alois Persterer (1909–1945) in tik pred koncem vojne Karl-Heinz Rux (1907–1945). KdS je imel izpostave v Radovljici, na Jesenicah, v Kranju, Škofji Loki, Kamniku in Litiji. Poveljnik varnostne policije in varnostne službe Volkenborn je bil 14. maja 1941 imenovan še za vodjo preselitvenega štaba pri izpostavi Državnega komisarja za utrjevanje nemštva pri šefu civilne uprave na Bledu (*Dienststelle des Reichskommissars für die Festigung deutschen Volkstums beim Chef der Zivilverwaltung in Veldes*); ta štab (skupaj 12 oseb) je koordiniral prisilne preselitve Slovencev v tujino ter zaplenitev njihovega premoženja (ter premoženja tujcev); sem so spadale tudi številne blejske

nepremičnine, ki so jih zasedle okupatorjeve sile. V blejskem hotelu Toplice je prostor našel tudi poveljnik redarstvene policije za področje alpskih dežel (*Alpenland*); sprva je bil to polkovnik Helmuth Mascus (1891–1972), nato pa generalmajor Karel Brenner (1895–1954) in generalmajor policije Oskar Paul Knoke (1888–1978). Zaradi vse bolj okrepljenega delovanja partizanskih enot je leta 1942 sedež na Bled preselil še Erwin Rösener (1902–1946), ki je bil višji vodja SS in policije za alpske dežele (*HSSPF Alpenland*).³¹ Rösener je imel sprva sedež v blejskem Hotelu Toplice, hkrati pa je uporabljal še Bonačevo vilo.³²

V sklopu redarstvene policije je delovalo tudi orožništvo, ki je imelo glavno poveljstvo za Gorenjsko na Bledu (*Gendarmerie-Hauptmannschaft Veldes*), medtem ko so bila tri podrejena okrožja v Kranju, Radovljici in Kamniku.³³ Poveljnik orožništva polkovnik Rudolf Handl (1887–1974) je imel sedež v Hotelu Jekler, medtem ko je stanoval v Grand Hotelu Toplice.³⁴ Blejska orožniška postaja je bila nastanjena v zgradbi jugoslovanske orožniške postaje na današnji Partizanski cesti 1.³⁵

18. avgusta 1941 je bila na Bled (v Hotel Petran) prestavljena 3. četa 171. rezervnega policijskega bataljona (s sedežem v Kamniku), ki je bila zadolžena za varovanje Bleda in okolice. Niti mesec dni pozneje, 15. septembra, je 3. četa na Bledu zamenjala 2. četa istega bataljona, ki je prevzela zadolžitve stražne in podporne čete komandanta varnostne policije in službe. V okviru čete je bil organiziran alarmni vod (*Alarm-Zug*), ki je imel nalogo sodelovati v protipartizanskih bojih v okolici Bleda. A že konec oktobra 1941 je bil celoten 171. policijski bataljon premeščen na Spodnjo Štajersko, kjer je ostal do sredine decembra, nakar se je ponovno vrnil na Gorenjsko.³⁶

Za boljšo koordinacijo policijskih bataljonov na Gorenjskem so septembra 1941 na območju Bleda in Kranja oblikovali policijski polk Endler (*Polizei-Regiment Endler*), sestavljen iz 3., 93. in 325. policijske-

²⁷ Klanjšček, *Narodnoosvobodilna vojna*, str. 690.

²⁸ Benedik, Nemški okupatorji, str. 98–100. Golf hotel je bil po vojni preimenovan v Hotel Jadran in deluje še danes. Hotel Zaka in vila Justinraj sta bila porušena po vojni, v prostorih hotela Union pa danes deluje gostišče/penzion z istim imenom. Sokolski dom (Prešernova cesta 23) obstaja še danes in je zaščiten kot kulturni spomenik, medtem ko je bil Zdraviliški dom porušen. Nekdanji prosvetni dom obstaja še danes.

²⁹ SI AS 1890, mapa 12, plakat št. 248, »Sprejemi in nabori prostovoljcev za enote orožja SS«.

³⁰ Forte, *Nič več strogo zaupno II*, str. 678.

³¹ Benedik, Nemški okupatorji, str. 96–97; Ferenc, *Quellen*, »Mitteilung des Umsiedlungsstabes für die besetzten Gebiete Kärntens und Krain über dessen Gliederung«, str. 102–103; Ferenc, *Quellen*, »Aussage von Dr. Helmut Glaser über die Tätigkeit des Umsiedlungsstabes in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains«, str. 649–662; Kokalj Kočvar, *Mobiliziranci*, str. 51.

³² Benedik, Nemški okupatorji, str. 97; Forte, *Nič več strogo zaupno II*, str. 111–116. Bonačevo vila stoji še danes in je v zasebni lasti.

³³ Arico, *Ordnungspolizei*, op. 23, str. 279.

³⁴ SI AS 1609, t. e. 1, različni dokumenti o nastanitvah osebja iz leta 1942.

³⁵ Benedik, Nemški okupatorji, str. 99. V zgradbi orožniške postaje so danes stanovanja.

³⁶ Arico, *Ordnungspolizei*, str. 342–344; Klanjšček, *Narodnoosvobodilna vojna*, str. 97; Vujošević, *Zbornik dokumenata VI-1*, »Izveštaj komande nemačkog 171. policijskog rezervnog bataljona zapovedniku policije za bezbednost Alpske zone od 17 septembra 1941 god. o delatnosti bataljona od 9 avgusta do 5 septembra 1941 godine«, str. 385.

ga bataljona, ki je imel poveljstvo v Kranju. Bataljoni so sodelovali v protipartizanskih akcijah na Pokljuki in v okolici Brezij, nato pa je bil polk novembra 1941 razpuščen; na Gorenjskem je ostal le 93. policijski bataljon.³⁷

15. decembra 1941 je bil na Bledu ustanovljen Policijski akcijski štab Jugovzhod (*Polizeieinsatzstab Südost*), ki je prevzel nadzor nad vsemi policijskimi enotami na zasedenem slovenskem ozemlju in ga je vse do razpustitve februarja 1942 vodil generalporočnik policije Georg Schreyer (1884–1961). Povod za njegovo ustanovitev je bila uspešno izvedena zaseda partizanskega Cankarjevega bataljona 12. decembra 1941, v katero je padel vod 2. čete 181. rezervnega policijskega polka.³⁸

V začetku januarja 1942 so na Bledu ustanovili poseben policijski smučarski odred (*Polizei-Ski-Streifenabteilung Veldes*), sestavljen iz policistov smučarjev. Sprva je enota imela le eno četo, a je kasneje narasla na štabno četo in dve smučarski četi. V primeru operacij je bil odred okrepljen s tankovskim izvidniškim vodom (s tremi oklepniki), radijskim oddelkom in izvidniškim letalom Storch, ki so bili neposredno podrejeni štabni četi policijskega štaba Jugovzhod.³⁹ Julija 1943 sta bila tankovski izvidniški polk in radijski oddelek preoblikovana v 1. tankovski vod 14. policijske tankovske čete, medtem ko je bil smučarski odred že septembra 1942 reorganiziran v policijsko gorsko četo (*Polizeigebirgsjägerkompanie Alpenland*).⁴⁰

V času dražgoške bitke januarja 1942 je na Bledu deloval tudi štab 93. rezervnega policijskega bataljona.⁴¹ Maja 1942 je bil na Bledu 181. rezervni policijski bataljon.⁴² Avgusta je za krajši čas na Bled prišel še 72. rezervni policijski bataljon (predhodno nastanjen v Krškem), ki je prav tako sodeloval v bojih proti gorenjskim partizanom in bil reorganiziran v 2. bataljon 19. policijskega polka. 19. policijski polk je bil ustanovljen 29. julija s preimenovanjem treh policijskih bataljonov (72. – 2., 171. – 1. in 181. – 3.), sedež pa je imel na Bledu.⁴³ Vse te policijske enote so bile nameščene v hotelih Petran in Central (na Mlinem) ter v hotelih Triglav in Evropa (na Rečici). Hotel Jekler (pozneje preimenovan v Jelovico) so uporabili za zagotovitev prebivanja višjih gestapovskih funkcionarjev in uradnic ter priložnostnih

gostov oziroma obiskovalcev. V garažah Vile Bled je bil nastanjen tudi policijski odred službenih psov Jugovzhod (*Polizei-Diensthunde-Abteilung Südost*), ki so sodelovali v protipartizanskih operacijah, hišnih preiskavah, patroljah in zasedah.⁴⁴ Julija 1943 sta bili na Bledu le dve policijski četi, in sicer štabna četa ter policijska gorska četa Alpenland.⁴⁵

V Hotel Troha so nastanili vzhodnoevropske prostovoljce, ki so jih uporabljali za neposredne boje s partizani. Pripadali so 4. četi 11. »Šuma« bataljona (11. *Schutzmannschaft-Bataillon*), ki je bil formiran poleti 1944, junija pa so četo poslali na Bled. Ruski in ukrajinski prostovoljci so bili podrejeni varnostni službi.⁴⁶

Policiste so občasno nastanili v poslopje takratne osnovne šole. V shrambi pri župnišču so imeli spravljene plamenometalce, medtem ko so njihovi operaterji stanovali v hotelu Astorija. V garažah bivšega Alp-Avta (ob Ribenski cesti) so Nemci ustanovili centralno garažo in delavnico za vozila policije in vojske, medtem ko je gestapo imel lastno garažo na področju poznejšega parkirišča hotela Trst.⁴⁷

Številni funkcionarji, častniki in uradniki pa so stanovanja našli pri zasebnikih in v številnih zasedenih počitniških vilah.⁴⁸ Tako je Bauer, komandant varnostne policije in varnostne službe, uradoval v Hotelu Jekler, stanoval pa v vili Zlatorog. Helmuth Rozumek (1894–1949), kakor tudi pozneje njegov naslednik, je deloval v Hotelu Park, medtem ko je prenočeval v vili Janežič. Zgoraj omenjeni Brenner, poveljnik redarstvene policije, je imel sedež v vili Nelly, medtem ko je stanoval v Grand Hotelu. Njegov naslednik generalmajor policije Knofe je delal v Park Hotelu in stanoval v istem hotelu kot Brenner.⁴⁹

Sodstvo

Po okupaciji je slovensko ozemlje, ki so ga zasedli Nemci, prišlo pod nadzor esesovskega in policijskega sodnega sistema, ki je primarno obravnaval kazniva dejanja esesovcev, policistov in pozneje njim podrejenih lokalnih sil (na primer Slovensko domo-

³⁷ Arico, *Ordnungspolizei*, str. 66 in op. 29, str. 280.

³⁸ Arico, *Ordnungspolizei*, str. 273; Ferenc, *Quellen*, »Schreiben der Befehlsstelle Marburg des Polizeieinsatzstabes Südost über den Einsatz der Polizeikräfte bei der Aussiedlung von Slowenen im Save-Sotla-Streifen«, str. 377–378.

³⁹ Klanjšček, *Narodnoosvobodilna vojna*, str. 198.

⁴⁰ Arico, *Ordnungspolizei*, op. 31, str. 280.

⁴¹ Klanjšček, *Narodnoosvobodilna vojna*, str. 205.

⁴² Vujošević, *Zbornik dokumenata VI-2*, »Izveštaj nemačke opštinske uprave u Litiji od 24 maja 1942 god. o borbama nemačkih okupatora sa Drugom grupom slovenačkih partizanskih odreda kod Janča«, str. 455.

⁴³ Arico, *Ordnungspolizei*, str. 232, 345.

⁴⁴ Benedik, Nemški okupatorji, str. 97–98. Hotela Central in Evropa sta bila po vojni porušena, medtem ko je bil hotel Triglav spremenjen v počitniški dom, last občine iz Apatina.

⁴⁵ Trgo, *Zbornik dokumenata VI-6*, »Naredba žandarmeriskog okruga Kranj od 10 jula 1943 god. za reorganizaciju žandarmerije u Gorenjskoj z u vezi sa predisklokacijom policijskih trupnih jedinica«, str. 366.

⁴⁶ SI AS 1848, t. e. 28, zapisnik zaslišanja Simona I. z dne 17. novembra 1944.

⁴⁷ Benedik, Nemški okupatorji, str. 98.

⁴⁸ Prav tam, str. 100. V prostorih centralne garaže še danes deluje avtomehanična delavnica.

⁴⁹ Janša-Zorn, Zgodovina blejskega turizma, str. 211; SI AS 1609, t. e. 1, različni dokumenti o nastanitvah osebja iz leta 1942. V zgradbi hotela Jekler/Jelovica danes deluje Hotel Rose. Vila Nelly je bila po vojni sprva v zasebni lasti, nato pa je postala počitniški dom slovenskega državnega sekretariata za narodno obrambo. Danes je v njej IEDC poslovna šola Bled.

branstvo). Hkrati je bilo sodišče nadrejeno civilnim sodiščem glede obravnave varnostnih zadev, obravnavalo oziroma preiskovalo pa je tudi primere smrti v nesrečah ter (poskuse) samomore med esesovci in policisti.⁵⁰ Večina slovenskega ozemlja (Gorenjska, Koroška, Spodnja Štajerska) je tako sodila pod okrilje 18. esesovskega in policijskega sodišča (*SS- und Polizeigericht XVIII*) s sedežem v Salzburgu.

Toda 15. marca 1944 je bilo sodišče iz Salzburga premeščeno na Bled (v Hotel Park); hkrati je bila ustanovljena ljubljanska izpostava (*Aussenstelle Laibach*), medtem ko je v Salzburgu ostala podružnica sodišča (*Zweigstelle*) z enim sodnikom. Nova teritorialna razdelitev je bila torej takšna: salzburska podružnica je bila pristojna za Salzburško in avstrijsko Štajersko, medtem ko je Bled pokrival Spodnjo Štajersko, Gorenjsko, Koroško (tako avstrijsko kot slovensko) ter Ljubljansko pokrajino. Ljubljanska izpostava je imela nadzor nad tamkajšnjim deželnim zaporom (*Landgerichtsgefängnis Laibach*), kjer je deloval zaporniški oddelek (*Haftabteilung*).⁵¹ Zanimivo je, da se je salzburska podružnica februarja 1945 osamosvojila kot *SS- und Polizeigericht XXXV Salzburg*, pri čemer je še vedno pokrivala isto ozemlje.⁵²

Obramba Bleda

Bled kot središče nemške okupatorske uprave na Gorenjskem med drugo svetovno vojno ni bil deležen večjega partizanskega napada, a so partizani občasno napadli manjše nemške postojanke na obrobju mesta. Tako so 15. februarja 1944 napadli policijsko posadko na železniški postaji Bled-jezero, in sicer v času, ko so nemški policisti 181. policijske komunikacijske čete razlagali orožje in strelivo. V napadu so ranili enega policista in poškodovali tovornjak.⁵³

Eden večjih diverzantskih napadov partizanov na Bledu se je zgodil 19. julija 1944, ko je 3. minersko-sabotažni vod 9. korpusa v Park hotelu nastavljal eksplozivno telo (z 10 kg eksploziva), ki je poškodovalo dve nadstropji, kuhinjo in skladišče hotela.⁵⁴ Partizani so občasno napadali tudi posamezne tarče

v samem Bledu; tako so trije pripadniki 3. bataljona Jeseniško-bohinjskega odreda 14. oktobra 1944 ob štirih popoldne vdrl v hišo gestapovca, ki je stala 50 m stran od Golf hotela. V hiši so zvezali čistilko, uničili pohištvo in opremo ter zaplenili dve pištoli, strelivo in obutev.⁵⁵

Iz oktobra 1944 se je ohranil zanimiv dokument glede organizacije obrambe oporišča Bled (*Stützpunkt Veldes*), ki jo je organiziralo orožniško glavno poveljstvo. Vse enote, ki so bile nastanjene na Bledu, so bile vključene v načrtovanje, pri čemer so jih razdelili v tri alarmne stopnje. Območje Bleda je bilo razdeljeno na več obrambnih sektorjev (*Verteidigungsabschnitt*):⁵⁶ 1) Bled-zahod, ki je pokrival železniško postajo Bled-jezero, vključno z Rečico, 2) Bled-sever, ki je pokrival grad ter hotele Troha, Splendid, Mon Plaisir in Astoria,⁵⁷ 3) Bled-sredina, ki je pokrival Zagorico, Želeče in koto 646 južno od Gold Hotela, ter 4) Bled-jug, ki je pokrival Mlino.

Kljub občasnim diverzantskim napadom na Bledu in v okolici obrambni načrt ni bil nikdar aktiviran, saj partizani med celotno vojno niso nikoli napadli samega naselja.

Zdravstveni center

Iz aprila 1944 izvira dokument, ki deloma razkrija delovanje policijske klinike za zobno, ustno in čeljustno zdravje (*Polizei-Klinik für Zahn-, Mund- und Kieferkrankheiten*), znane tudi kot postaja 44.⁵⁸ Delovala je v depandansi hotela Toplice pod vodstvom berlinskega zobozdravnika Hansa Müllerja, ki je stanoval v počitniški vili (Mladinska cesta 17).⁵⁹

V začetku julija 1944 so partizanski obveščevalci ugotovili, da so v blejski vili Mon Plaisir ustanovili esesovski okrevalni dom (*SS-Erholungsheim*), namenjen pripadnikom (Waffen-)SS in policije. Okrevališče je bilo organizacijsko podrejeno ljubljanskemu esesovskemu lazaretu (*SS-Lazarett Laibach*) in je imelo zmoglost oskrbe do 60 rekonvalescentov.⁶⁰

Esesovska zdravstvena prisotnost na Bledu se je okrepila sredi novembra 1944, ko je sem prišel esesovski lazaret iz novskega Holma (nemško *Cholm*); za-

⁵⁰ SI AS 1622, t. e. 7, »Selbstmorde, Unfälle mit tödlicher Folge, Selbstmordversuche« poveljnika orožništva na Koroškem z dne 27. januarja 1944; McNab, *World War II Data Book*, str. 41.

⁵¹ SI AS 1621, t. e. 22, »Tagesbefehl Nr. 18/44« Führungsstab für Bandenbekämpfung HSSPF WK XVIII z dne 13. aprila 1944; SI AS 1622, t. e. 1, »Amtliche Verlautbarungen« poveljnika orožništva na Koroškem z dne 12. aprila 1944. O ljubljanskem sodnem zaporu gl. Guštin, *Za zapabi*, str. 59–61.

⁵² SI AS 1621, t. e. 61, »SS- und Polizeigericht XXXV Salzburg, Errichtung« z dne 9. februarja 1945.

⁵³ Trgo, *Zbornik dokumenata VI-11*, »Izvod iz dnevnika nemač kog propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektorju Gorenjske od 12. do 16. februarja 1944. godine«, str. 359.

⁵⁴ Trgo, *Zbornik dokumenata VI-15*, »Izveštaj štaba 9. korpusa NOVJ od 4. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV in PO Slovenije o borbama i akcijama potčinjenih jedinica«, str. 323.

⁵⁵ Krstić, *Zbornik dokumenata VI-17*, »Izveštaj štaba Jeseniškog-bohinjskog NOP odreda od 2. novembra 1944. štabu 9. korpusa NOVJ o aktivnosti odreda u septembru i oktobru«, str. 257.

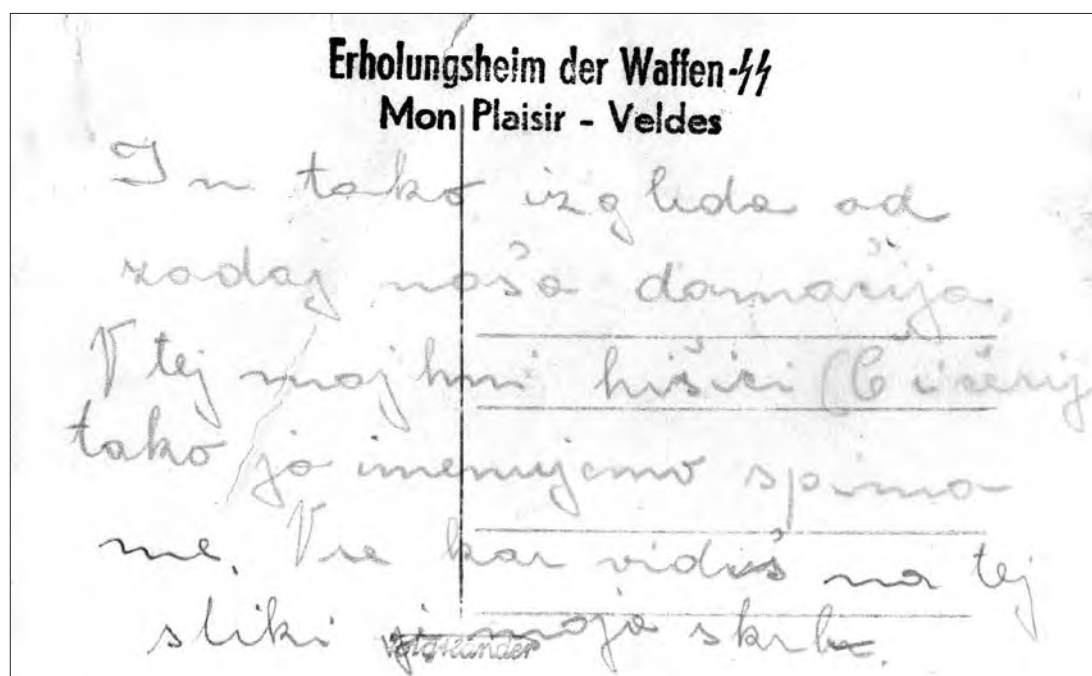
⁵⁶ SI AS 1851, t. e. 31, »Verteidigungsmaßnahmen und Alarmordnung für Stützpunkt Veldes« z dne 27. oktobra 1944.

⁵⁷ Mon Plaisir je bil po vojni preimenovan v hotel Mežakla, a danes hotel ne obstaja več. Zgradba je v zasebni lasti in propada.

⁵⁸ SI AS 1621, t. e. 22, »Tagesbefehl Nr. 19/44« Führungsstab für Bandenbekämpfung HSSPF WK XVIII z dne 19. aprila 1944.

⁵⁹ Benedik, Nemški okupatorji, str. 97. Depandansa je bila po vojni porušena v sklopu širitve ceste.

⁶⁰ SI AS 1848, t. e. 26, situacijsko poročilo št. 174 OC Ljubnik z dne 5. julija 1944; Janša-Zorn, Zgodovina blejskega turizma, str. 189.

Razglednica hotela »Mon Plaisir« s štampljko esesovskega okrevalnega doma (brani Uroš Košir).

sedel je prostore v Grand Hotelu Toplice. Po prihodu na Bled je izgubil samostojnost in bil kot dislocirana enota podrejen ljubljanskemu lazaretu (*SS-Lazarett-Abteilung*). Za ranjence je skrbelo mednarodno zdravniško osebje: zdravniki in medicinske sestre so bili nemškega in nordijskega rodu, medtem ko je bilo pomožno osebje (bolničarji, strežniki, kuharji itd.) sovjetskega, italijanskega, avstrijskega in slovenskega rodu. Pomožno osebje so tako sestavljali (nekdanji) sovjetski vojni ujetniki in navadni civilni delavci.⁶¹ Kot zanimivost velja ob tem omeniti, da so partizanski obveščevalci leta 1945 na Bledu zabeležili tudi prisotnost policijske ambulante.⁶²

S približevanjem zavezniških sil, zahodnih v Italiji, jugoslovanskih na jugu in sovjetskih na vzhodu, je postalo očitno, da se bodo morale nemške enote z območja današnje Slovenije umakniti proti severu, Avstriji. V sklopu umika so aprila 1945 pričeli evakuirati tudi (nemške) bolnike in ranjence iz Ljubljane preko Bleda in od tam naprej v celovško esesovsko bolnišnico. Istočasno s transporti vojakov je potekal transport pomembnejše medicinske opreme. Hkrati so ranjenecem sem transportirali neposredno z bojišč in iz drugih zdravstvenih ustanov oziroma enot, ki so se umikale pred napredujočimi zavezniki. Tako so 10. aprila 1945 na Bled pripeljali »iz neznane smeri 265 ranjencev«, nakar je konec aprila prispelo še okoli 1200 ranjencev, kar je presegalo kapacitete Bleda. Posledično so morali oskrbovance razporediti po drugih gorenjskih

kraji, in sicer v Radovljico z okolico (454), Kranj (okoli 500) ter Škofjo Loko (okoli 700).⁶³

Bled kot prehodna točka

Partizanski obveščevalci so imeli z ocenjevanjem sovražnikove garnizije na Bledu veliko težav, o čemer so tudi sami poročali: »*Vsi podatki iz Bleda niso stalni, ker se posadke večkrat menjavajo.*« Tako so 21. maja 1944 poročali, da je na Bledu okoli 16 orožnikov na postaji, 30 vojakov na postaji Bled-jezero, 10 vojakov na železniški čuvajnici v Zaki, 16 pripadnikov vojnega letalstva na gradu, 30 policistov v dvorskih garažah, 100 policistov v hotelu Central, 30 policistov v Golf Hotelu, 34 pripadnikov gestapa v hotelu Toplice, 70 uradnikov v hotelu Park, 100 policistov v hotelu Union, 30 bolnikov in vojakov v hotelu Splendid in 100 policistov v hotelu Petran.⁶⁴

V sklopu večjih protipartizanskih operacij na Gorenjskem je Bled občasno doživel večje premike policijskih in (para)vojaških enot, ki so se okrepile predvsem v zadnjih mesecih vojne, ko so se nemške enote pričele umikati. Konec januarja 1945 so obveščevalci na Bledu zabeležili: radijskooddajno postajo polka Brandenburg s posadko petih vojakov v vili Iris, 2. četo istega polka na golf igrišču, 3. četo v hotelu Zaka in 4. četo istega polka v hotelu Petran, štab polka v hotelu Golf (pri čemer sta poveljnik in adjutant prebivala v hotelu Toplice), štab 1. bataljona polka Brandenburg v vili Justinraj, 18. (težko) četo tega polka v hotelu Istorija in župnišču, varnostno policijo in službo v Park hotelu, 181. policijsko gorsko-komunikacijsko četo v hotelu Central ter vilah Melita in Ivana, odred službenih psov v dvorskih garažah, esesovsko sodišče v Park hotelu (pri čemer so zaposleni stanovali v hotelu Toplice), esesovski lazaret in okrevališče v hotelu Toplice, policijsko ambulanto v hotelih Wölfling in Splendid, konjeniško četo polka Brandenburg in vojaško mehanično delavnico v dvorskih garažah, glavno vojaško skladišče v Sokolskem domu, ruske prostovoljce v vili Pogratz in hotelu Troha, eno četo 184. deželnostrelskega polka (*184. Landschutz-Regiment*) na železniški postaji Bled-jezero, v hotelih Evropa in Triglav ter drugo četo istega polka na lisičji farmi pri savskem mostu in golf igrišču, protiletalske opazovalce v gostilni Ambrožič ter motoriste v hotelu Petran.⁶⁵

Fotografija policijske otorinolaringološke klinike na Bledu (Die Deutsche Polizei, letnik 11, 1. 3. 1943, št. 5, str. 89).

⁶¹ SI AS 1605, t. e. 84, popisi delavcev v SS-lazaretu v Grand Hotelu; nedatirano; SI AS 1848, t. e. 28, zapisnik zaslišanja Anatolija W. z dne 6. marca 1945; SI AS 1848, t. e. 28, zapisnik zaslišanja Petra K. z dne 6. marca 1945; SI AS 1851, t. e. 100, štirinajstrednjevo poročilo OT Triglav 3 z dne 20. januarja 1945; Benedik, Nemški okupatorji, str. 97. Zaradi dobre opremljenosti esesovskega lazareta je hotel neposredno po vojni še naprej deloval kot vojaška bolnišnica za pripadnike Jugoslovanske armade.

⁶² SI AS 1827, t. e. 49, »Seznam komandantov iz okupatorskih centrov v okraju Bled – Bohinj« z dne 19. februarja 1945.

⁶³ SI AS 1848, t. e. 23, poročilo angleški vojni misiji OC štaba 9. korpusa z dne 15. aprila 1945; BA-MA, N 756, Wolfgang Vopersal, SS-Hauptlazarett Laibach; Ivanc, Vojna bolnišnica, str. 25; Križnar, *Škofjeloško okrožje*, str. 321.

⁶⁴ SI AS 1843, t. e. 8, »tedensko poročilo« namestnika šefa obveščevalnega centra Gorenjskega odreda z dne 21. maja 1944. Hotel Petran je bil po vojni porušen.

⁶⁵ Benedik, Počitniške vile, str. 202; SI AS 1846, t. e. 4, situacijsko poročilo z dne 31. januarja 1945. V poslopju Hotela Wölfling (v nekaterih virih tudi Velfling) danes deluje Hotel Trst. Vila Melita je bila leta 1949 porušena v okviru rekonstrukcije bližnje ceste.

Februarja 1945 se je na Bled umaknil 319. gorski šolski in nadomestni bataljon, ki je bil do tedaj nastanjen v Škofji Loki.⁶⁶ To je bila posledica odločitve o premostitvi štaba in 1. bataljona polka Brandenburg v Kamnik iz 6. marca tega leta.⁶⁷

Eden večjih premikov preko Bleda se je zgodil sredi marca 1945, ko je za krajši čas sem prišel del 14. SS prostovoljne grenadirske divizije »Galizien«. Esesovska divizija je v prvi polovici marca izvedla večjo protipartizansko operacijo na predelu Mozirskih planin, nato pa se je premaknila na Gorenjsko, kjer se je razporedila na območju Škofje Loke, Kranja, Radovljice, Bleda, Jelovice ter Selške in Poljanske doline.⁶⁸ Sledili so premiki nemških enot in enot njihovih zaveznikov, ki so se preko Bleda umaknili na avstrijsko ozemlje, oziroma preko Jesenic ali Ljubelja.

Namesto zaključka

8. aprila 1945 je borcem partizanske Komande mesta Bled uspelo osvoboditi Spodnje Gorje ter s tem likvidirati tamkajšnjo nemško postojanko. Spodnje Gorje so bile ob koncu vojne izhodišče za napade omenjene komande proti Bledu, ki so ga nemški vojaki še dodatno utrdili. Tako so »vzpostavili utrjeno obrambno črto od blejskega gradu do Zasipa, kjer je prihajalo do spopadov in minometnih obstreljevanj« med nemško posadko in partizanskimi napadalci. 8. maja so partizanski obveščevalci nemški posadki na Bledu ponudili predajo, a jo je zavrnila in se rajši pripravila na umik.⁶⁹

V noči na 9. maj 1945 se je proti Jesenicam umaknilo zadnjih dva tisoč vojakov z Bleda, nato pa je partizanska Komanda mesta Bled brez boja »*vkorakala v svobodni Bled*«. ⁷⁰ S tem se je zaključila druga svetovna vojna za Bled, ki je bil med drugo svetovno vojno upravno središče za Gorenjsko, deloma pa tudi za vse slovensko ozemlje, ki ga je okupirala Nemčija.

Pregled arhivskega gradiva, sicer res le fragmentarnega, vendarle omogoča nekoliko globlji uvid v prisotnost nemških enot in ustanov na Bledu v času druge svetovne vojne. Tako je mogoče razbrati, da je bilo tu kljub zvenečim imenom in številkam v resnici le malo pripadnikov nemških (para)vojaških in varnostnih sil v primerjavi z drugimi gorenjskimi mesti. Na Bledu je tako bilo (zlasti v času 1941–1943) nastanjenih več funkcionarjev, uradnikov in štabov oziroma štabnih pripadnikov različnih enot in ustanov.

Blejska garnizija se je le postopoma okrepila in narasla na nekaj sto ljudi; šele tik pred koncem vojne je mogoče reči, da je bilo tu več kot 2000 vojakov. Toda v tem številu je bilo zajetih veliko ranjencev, bolnih in okrevajočih, torej za boj nezmožnih oziroma le deloma sposobnih mož. Kljub manjšemu številu bojnih enot na blejskem koncu so te zadostovale, da do večjih napadov partizanskih sil na mesto nikoli ni prišlo. V primerjavi z nemškimi enotami, stacioniranimi v drugih gorenjskih mestih (na primer Radovljica, Kamnik, Škofja Loka), je bilo mogoče tam zaznati večje število bojujočih se oddelkov okupacijskih sil in posledično nekoliko več bojnega udejstvovanja, na kar nakazuje le preliminarno raziskovanje.

Nadaljnja raziskovanja – zlasti v nemških arhivih – bi o Bledu, pa tudi o drugih garnizijskih mestih na Kranjskem in Štajerskem najbrž lahko postregla s še podrobnejšimi podatki. Za zdaj pa je mogoče ugotoviti le, da je bil Bled – tako v očeh turista kot okupacijskih oblasti – tudi v vojnih razmerah košček prestiža, in prav zato so si ga najbrž številni izbrali za sedež svojega delovanja.⁷¹

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

BA-MA – Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg im Breisgau
BA-MA, N 756, Wolfgang Vopersal, SS-Hauptlazarett Laibach.

SI AS – Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana
SI AS 1483, Centralni komite Varnostno obveščevalne službe Slovenije, 1942–1944
SI AS 1605, Deželni svetnik okrožja Radovljica, 1934–1945
SI AS 1609, Državni propagandni urad za Koroško, podružnica Kranj, 1941–1944
SI AS 1621, Nemško orožništvo na zasedenem področju Spodnje Štajerske, 1941–1945
SI AS 1622, Nemško orožništvo na zasedenih ozemljih Gorenjske in slovenske Koroške, 1941–1945
SI AS 1827, Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev pri Predsedstvu narodnoosvobodilnega sveta, 1944–1946
SI AS 1843, Brigade enaintridesete divizije, 1943–1945
SI AS 1846, Brigade tridesete divizije, 1943–1945
SI AS 1848, Deveti korpus narodnoosvobodilne

⁶⁶ Klanjšček, *Zbornik dokumentov 2–19*, »poročilo obveščevalnega oddelka Glavnega štaba Slovenije z dne 1. marca 1945 o razporeditvi sovražnikovih enot in situaciji v Sloveniji«, str. 16.

⁶⁷ Klanjšček, *Zbornik dokumentov 2–19*, »povelje štaba 31. divizije JA z dne 9. marca 1945 podrejenim enotam za napad na sovražnikovo postojanko Sv. Križ«, str. 76.

⁶⁸ SI AS 1851, t. e. 67, poročilo o 14. SS diviziji z dne 22. marca 1945.

⁶⁹ Benedik, *Narodnoosvobodilni boj*, str. 233.

⁷⁰ Klanjšček, *Narodnoosvobodilna vojna*, str. 959.

⁷¹ Avtor se zahvaljuje obema recenzentoma za podane napotke in informacije, ki so izboljšale članek, Urošu Koširju za posredovanje razglednice hotela Mon Plaisir, ter Marcusu Schreiner-Bozicu za posredovanje fotografije policijske klinike. Članek je nastal v okviru programske skupine Obramboslovje (P5-0206), ki jo sofinancira ARRS.

vojske in partizanskih odredov Jugoslavije, 1943–1945

SI AS 1851, Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, 1941–1945

SI AS 1854, Odredi devetega korpusa, 1943–1945

SI AS 1890, Zbirka nemškega, italijanskega in madžarskega tiska na okupiranem slovenskem ozemlju, 1941–1945.

OBJAVLJENI ARHIVSKI VIRI

Ferenc, Tone: *Quellen zur nationalsozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941–1945*. Maribor: Obzorja, 1980.

Klanjšček, Zdravko (ur.): *Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni na Slovenskem. Knjiga 2 (19). Boji na Slovenskem 1945*. Ljubljana: Obramboslovni raziskovalni center, 1997.

Krštić, Fabijan (ur.): *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda. Tom VI. Knjiga 17. Borbe u Sloveniji 1944 god.* Beograd: Vojnoistoriski institut Jugoslovenske narodne armije, 1970.

Trgo, Fabijan (ur.): *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda. Tom VI. Knjiga 6. Borbe u Sloveniji 1943 god.* Beograd: Vojnoistoriski institut Jugoslovenske narodne armije, 1957.

Trgo, Fabijan (ur.): *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda. Tom VI. Knjiga 7. Borbe u Sloveniji 1943 god.* Beograd: Vojnoistoriski institut Jugoslovenske narodne armije, 1959.

Trgo, Fabijan (ur.): *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda. Tom VI. Knjiga 11. Borbe u Sloveniji 1944 god.* Beograd: Vojnoistoriski institut Jugoslovenske narodne armije, 1963.

Trgo, Fabijan (ur.): *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda. Tom VI. Knjiga 15. Borbe u Sloveniji 1944 god.* Beograd: Vojnoistoriski institut Jugoslovenske narodne armije, 1969.

Vujošević, Jovan (ur.): *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda. Tom VI. Knjiga 1. Borbe u Sloveniji 1941 god.* Beograd: Vojnoistoriski institut Jugoslovenske narodne armije, 1952.

Vujošević, Jovan (ur.): *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda. Tom VI. Knjiga 2. Borbe u Sloveniji 1942 god.* Beograd: Vojnoistoriski institut Jugoslovenske narodne armije, 1953.

LITERATURA

Arico, Massimo: *Ordnungspolizei 1: Encyclopedia of the German Police Battalions. September 1939–July 1942*. Stockholm: Leandro & Ekholm Publishing, 2011.

Benedik, Božo: Narodnoosvobodilni boj na Bledu: Kronološki opis. *Kronika* 32, 1984, str. 229–233.

Benedik, Božo: Nemški okupatorji v blejskih hotelih in vilah. *Kronika* 36, 1988, str. 96–100.

Benedik, Božo: Počitniške vile so bile ponos blejskega letovišča. *Kronika* 32, 1984, str. 197–213.

Ferenc, Tone: Okupacijski sistemi na Slovenskem 1941–1945. *Izbrana dela. Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 1. Razkosanje in aneksionizem* (ur. Mitja Ferenc). Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2006, str. 71–78.

Forte, Karel: *Nič več strogo zaupno II: Nacistične obveščevalne službe in njihova dejavnost pri nas*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1978.

Guštin, Damijan: *Za zapahi: Prebivalstvo Slovenije v okupatorjevih zaporih 1941–1945*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.

Ivanc, Blaž: Vojna bolnišnica v Ljubljani. *Brez milosti. Ranjeni, invalidni in bolni povojni ujetniki na Slovenskem* (ur. Lovro Šturm). Ljubljana: Nova revija, 2000, str. 22–45.

Janša-Zorn, Olga: Zgodovina blejskega turizma od začetkov do leta 1941. *Kronika* 32, 1984, str. 182–196.

Klanjšček, Zdravko (ur.): *Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945. Tretja izdaja*. Ljubljana: Vojaški zgodovinski inštitut Jugoslovenske ljudske armade in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1978.

Kokalj Kočever, Monika: *Mobiliziranci v nemško vojsko z Gorenjske v letih 1943–1945*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2017.

Križnar, Ivan: *Škofjeloško okrožje v narodnoosvobodilnem boju: 1941–1945*. Škofja Loka: Območno združenje borcev in udeležencev NOB, 2003.

McNab, Chris: *World War II Data Book: The SS, 1923–1945*. London: Amber Books, 2009.

Schweizer, Michael: *Der Postschutz und Postluftschutz im Dritten Reich und den besetzten Gebieten*. Schönefeld: Morgana-Edition, 2014.

Svetina, Tone: Blejska kotlina v ognju narodnoosvobodilnega boja. *Kronika* 10, 1962, str. 65–79.

Tessin, Georg: *Verbände und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen-SS im Zweiten Weltkrieg 1939–1945. Siebenter Band: Die Landstreitkräfte 131–200*. Osnabrück: Biblio Verlag, 1973.

Žnidarič, Marjan: Okupacijska uprava v slovenski Štajerski leta 1941. *Lex localis* 2, 2004, str. 21–43.

S U M M A R Y

Bled under German occupation during the Second World War (1941–1945)

During the Second World War, the Germans seized Upper Carniola, Carinthia, and Styria, using the pre-war cosmopolitan resort Bled as the administrative centre of the occupied Upper Carniola and Carinthia, and for the wartime deployment of security and (para)military units and organizations. Bled became the seat of the civil administration, the office of the Representative of the Reich Commissioner for the Consolidation of German Nationhood, the Carinthian Homeland Association and *SA-Wehrmannschaft*, the Carinthian branch of the Reich Propaganda Office, the German Wehrmacht

in Upper Carniola, the commander of security police and security service, the SS and police court, and so on. Whereas the German garrison at Bled was initially composed of officials, functionaries, and members of headquarters units, the authorities later also moved there some of the police and (para)military units that engaged in operations against the Slovenian partisans in the immediate vicinity. Owing to many hotels, villas, and other facilities, the lake town developed into a health resort where the occupier's soldiers and police officers were sent for treatment and recovery. Although the Bled garrison was occasionally a target of Partisan diversionary attacks, the town remained under firm German control until the end of the Second World War. In the final days of the war, Bled also became a transitional post for the German forces (as well as their allies and civilians) retreating north towards Austria from the advancing Allied forces.

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)